

ECOUL PROCESULUI MEMORANDULUI IN BUCOVINA

de IOAN COCUZ

Intensificarea măsurilor de asigurare socială și națională a românilor din teritoriile aflate vremelnic sub stăpînirea habsburgică a provocat din partea acestora, în special după cucerirea independenței de stat a României, o puternică reacție de apărare a intereselor economice, politice și culturale, a ființei lor naționale amenințate de politica reacționară a monarhiei Austro-Ungariei.

Conducătorii politici ai românilor și-au dat seama că numai strîngîndu-și rîndurile, organizîndu-se temeinic într-un partid național, cu un program și o conducere unitară, cu sprijinul tuturor claselor și păturilor sociale pot lupta cu succes pentru realizarea dezideratului național : unirea tuturor românilor în granițele unui singur stat suveran și independent — România.

Constituirea în 1881 a Partidului Național Român din Transilvania a reprezentat un moment de o deosebită importanță pentru evoluția vieții politice de aici.

Un partid național al românilor din Bucovina nu exista în perioada la care ne referim. Politica națională o făceau marii boieri adepți ai doctrinei bucoviniste (neaccenturarea individualității naționale), care exercitau un adevărat monopol al politicii românești¹. Împotriva acestei politici așa-zise de „oportunitate“ s-au ridicat tinerii intelectuali proveniți din rîndurile țărănimii și burgheziei de la orașe de care se simțeau atașați și ale căror interese le apărau². În 1885 aceștia pun bazele societății politice „Concordia“, al cărei scop era „...de a dezvolta libertatea politică și individuală..., de a deștepta interes pentru o viață politică națională, de a instrui poporul despre drepturile și îndatoririle lui patriotice și politice“³. Gruparea politică „Concordia“, care își propusese „...unirea tuturor românilor sub un drapel unitar național“⁴, a jucat un rol deosebit de important prin aceea că a condus lupta politică de pe poziții mult mai radicale, mai îndrăznețe, constituind în același timp nucleul viitorului partid național român din Bucovina.

Urmare unei vii activități politice naționale promovată de noul val, apare la Suceava ziarul „Revista politică“ (15 mai 1886—1 aprilie 1891), la conducerea căreia se aflau Florea Lupu și Simion Florea Marian. Propunîndu-și să apere poziția românilor în viața publică, ziarul se considera : „...organ comun al totalității românilor bucovineni“⁵. Atacînd în paginile sale politica Imperiului habsburgic față de populația românească, ziarul are deosebitul merit de a fi făcut cunoscută opiniei publice situația social-economică și culturală grea în care se afla Bucovina, de a fi contribuit la antrenarea românilor

¹ Ion I. Niștor, *Istoria Bucovinei*, manuscris, Fondul documentar Muzeul Județean Suceava, nr. inv. 4329, p. 296.

² *Ibidem*, p. 297—298.

³ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române în Bucovina*, Tipografia Mitropolit Silvestru, Cernăuți, 1926.

⁴ *Ibidem*.

⁵ „Revista politică“, nr. 1, 15 mai 1886.

spre o nouă viață politică, de a fi militat pentru organizarea românilor într-un partid național. În urma unei înțelegeri prealabile, începând din 2/14 mai 1891, în locul „Reevistici politice“ apare la Cernăuți „Gazeta Bucovinei“, care va continua lupta politică inaugurată de predecesorii sa.

Conflictul dintre bătrînii politicieni și guvernatorul Bucovinei, Anton Pace, ca și înăsprirea măsurilor luate împotriva românilor, a căror emancipare nu era văzută cu ochi buni de acesta, a determinat înțelegerea între cele două grupări politice românești. La 7 martie 1892, are loc la Cernăuți o mare adunare, cu care prilej se proclamă „...solidaritatea tuturor românilor din Bucovina în afaceri politice, naționale, bisericești și organizarea lor într-un partid compact reprezentat prin societatea politică Concordia“⁶. Considerăm acest moment ca actul de naștere a Partidului Național Român din Bucovina.

Printre primele măsuri luate a fost și instituirea unui Comitet electoral, compus din deputații români din Dieta Bucovinei și din Consiliul imperial, din tineri intelectuali, comitet ce avea sarcina să organizeze și să conducă activitatea politică în timpul campaniilor electorale, să desemneze candidații națiunii române. Astfel organizații români obțin un strălucit succes în alegerile pentru dietă, din 4—11 aprilie 1892, ceea ce atrage după sine înlăturarea guvernatorului Anton Pace⁷.

În această perioadă a intensificării luptei românilor aflați sub dominație străină, se desfășoară în Transilvania mișcarea memorandistă, moment de referință în lupta pentru emanciparea socială și națională, moment pregătitor al actului desăvîrșirii unității naționale.

Procesul de la Cluj din 1894, intentat de autoritățile austro-ungare conducătorilor Partidului Național Român, a declanșat din partea românilor din toate provinciile istorice puternice manifestații de protest față de măsurile luate de autorități, acțiuni de solidaritate, de sprijin față de cauza dreaptă a fraților ardeleni. Românii din Bucovina, ei înșiși sub dominația habsburgică, erau conștienți de faptul că nobila cauză pentru care luptau și sufereau frații lor din Transilvania era propria lor cauză, era cauza tuturor românilor aflați sub dominație străină. Ideea de unitate națională, conștiința că sînt fii ai aceluiași popor au stat la baza tuturor acțiunilor de solidaritate cu înproșuații de la Cluj, de sprijinire a acestora, de protest și condamnare fățișă a aceluia care puseseră la cale înscenarea judiciară de la Cluj. Ziarele românești din Bucovina, printre care „Gazeta Bucovinei“, „Deșteptarea“ și altele, prezentau în paginile lor la rubrici special înființate — purtînd titluri ca : „Procesul națiunii române“, „Procesul cel mare de la Cluj“, „Procesul memorandumului“, — aspecte de la desfășurarea procesului, protestînd energic împotriva măsurilor luate de autorități. Această atitudine a presei românești a determinat autoritățile să interzică apariția unor numere considerate prea explozive din „Gazeta Bucovinei“. Făcîndu-se ecoul indignării generale față de aceste măsuri, ziarul „Deșteptarea“, în numărul său din 13 mai 1894, protesta împotriva confiscării de către autorități a ziarului „Gazeta Bucovinei“⁸. Subliniind faptul că acțiunile conducătorilor memorandisti pornesc din voința poporului, ziarul „Deșteptarea“ scria : „Comitetul și întreaga națiune una sînt, că ceea ce face unul e făcut și de celălalt, ceea ce simțește unul, simțesc deopotrivă cele trei milioane de români asuprași“⁹. Referindu-se la profunda semnificație pe care o are procesul, „Gazeta Bucovinei“ menționează : „Procesul acesta a înălțat unda vieții naționale de peste munți la o înălțime neașteptată. Ce-a clocotit pînă acum țîșnește cu putere. Poporul are o atitudine admirabilă“¹⁰.

Români de cele mai diverse categorii sociale trimeteau redacțiilor ziarelor moțiuni de solidaritate cu lupta dreaptă a fraților din Transilvania. În scrisoarea lor, țărani din

⁶ Ion I. Nistor, op. cit., p. 298—299.

⁷ I. G. Sbierea, Familia Sbierea, Cernăuți, 1889, p. 236.

⁸ „Deșteptarea“ din 13 mai 1894.

⁹ Ibidem.

¹⁰ „Gazeta Bucovinei“, nr. 35, 5—17 mai 1894.

Horodnicu de Jos scriau : „Simțămintele noastre cele mai profunde pentru energia cu care vă luptați și devotarea pentru cauza pe care o apărați“¹¹. Alte asemenea scrisori de adeziune au adresat memorandiștilor, prin intermediul ziarelor, locuitorii din Danila, Solea, Todirești, Chilișeni, Berchișești, Serbăuți, Vatra-Dornei, Cimpulung Moldonevesc, Vama, Bosanci și altele¹². La 24 aprilie 1894, societatea politică „Concordia“ organizează în sala Weiss din Cernăuți o adunare la care au luat parte sute de cetățeni, cu care prilej vorbitorii, în numele tuturor românilor bucovineni, subscriu acțiunilor întreprinse de conducătorii politici ai românilor din Transilvania. Adunarea se termină prin adoptarea unei scrisori de solidarizare cu doctorul Ioan Rațiu¹³. Pentru a preîntîmpina alte manifestații, autoritățile iau severe măsuri, poliția interzicînd accesul în oraș al grupurilor de țărani din satele din împrejurimi¹⁴.

Cea mai puternică manifestare de solidaritate față de memorandiști a constituit-o prezența la procesul de la Cluj a delegației tineretului bucovinean, formată din Leonida Bodnărescu, Alecu Popovici și Constantin Onciul¹⁵. Studenții bucovineni au fost întîmpinați cu entuziasm la sosirea în Cluj de un grup de studenți și de membri ai familiei Rațiu, după care au vizitat în temniță pe Rusu Șirianu, redactor al revistei „Tribuna“, asigurîndu-1 că românii bucovineni sînt alături de lupta lor dreaptă. Participînd la dezbaterile procesului, bucovinenii au rămas impresionați de curajul și demnitatea cu care cei judecați au răspuns acuzațiilor aduse, apărau drepturile românilor de a trăi liberi pe pămîntul moșilor și strămoșilor lor.

Reîntors la Cernăuți, Leonida Bodnărescu organizează în parcul Palatului Național o întrunire a studenților, unde vorbește despre curajul cu care românii de peste munți luptă pentru drepturile lor, despre prigoana dezlănțuită de autorități împotriva acestora. Întrunirea se transformă spontan într-o puternică manifestație de protest împotriva stăpînirii habsburgice, de condamnare a înscenării de la Cluj, de adeziune la acțiunile memorandiștilor¹⁶.

Prezența la Cluj a românilor din Bucovina, ca și din celelalte teritorii românești, a constituit un neprețuit sprijin moral pentru cei ce fuseseră aduși în fața unei instanțe nedrepte, pentru „vina“ de a fi apărat drepturile națiunii lor.

Sentința nedreaptă în procesul de la Cluj a stîrnit un val uriaș de proteste în toate teritoriile locuite de români. În Bucovina s-au organizat adunări de protest față de grelele pedepse la care au fost condamnați memorandiștii. Sute de scrisori de încurajare au fost trimise condamnaților și familiilor acestora. În scrisoarea pe care tinerimea bucovineană a trimis-o dr. Vasile Lucaciu se spunea : „Iubite domnule Lucaciu. Așteptam să scăpați și groaza ne-a cuprins de pedepsele ce vi s-au dat. Dușmanii neamului nostru pricep că ești un stejar neînfrînt... Ei lovesc strașnic ca să te doboare. Durerea ta o simțeste un neam întreg și mare, și marele neam te va mîngîia. Tu suferi pentru el și el suferă pentru tine... Primește iubite părinte urările noastre de bine“¹⁷.

Ziarul „Gazeta Bucovinei“ din 10/22 iulie 1894 publică scrisoarea de încurajare și îndemn la continuarea luptei pe care studenții români din Bucovina au trimis-o studenților români din Transilvania : „Fraților !... Ferm convinși că veți împlini datorința tot așa de conștiincios și de acum înainte, că nu veți șovăi nici un moment pe calea glorioasă ce ați apucat, că cu bravură și fruntea ridicată intrînd în foc cu glorie veți ieși ca învingători, voi mîndri de misiunea voastră, națiunea mîndră de voi, vă trimitem

¹¹ Ibidem, nr. 36, 6—26 mai 1894.

¹² Ibidem, nr. 34, 13 mai 1894.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ „Făt Frumos“, nr. 3, 1942, p. 72—75.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ „Deșteptarea“, nr. 11, 13 iunie 1894.

vouă, fraților, care vă jertfiți și viitorul pentru neamul nostru, încurajările cele mai calde și asigurarea simpatiilor noastre cele mai vii. Înainte deci cu deviza : Totul pentru națiune“¹⁸. Printre cei 67 studenți semnatari ai acestui apel se numărau Iorgu Toma, Leonida Bodnărescu, Corneliu Gheorghian, Temistocle Bocancea, Constantin Onciul, Claudiu Stefanelli, I. Isopescul, Emilian Iliuț, Eugeniu Tarangul, care, alături de alți patrioți români, au adus o importantă contribuție la desăvârșirea unității statului național român în 1918.

Făcîndu-se ecoul opiniei publice din Bucovina ziarul „Deșteptarea“ protestează energic împotriva hotărîrii tribunalului din Cluj, prin care condamnații erau obligați să plătească publicarea hotărîrilor judecătorești în ziarele din Transilvania, înfierînd acele gazete care au cerut sume mari de bani pentru aeeasta¹⁹. Ziarele românești din Bucovina și-au făcut auzite glasurile împotriva măsurilor pe care autoritățile austro-ungare le-au luat împotriva tuturor acelor care prin diverse forme și-au manifestat atașamentul și simpatia față de condamnați²⁰. Sînt înfierate procesele intentate ziarului „Foiaia poporului“ din Sibiu și lui Septimiu Albini, redactor al „Tribunei“, ca și condamnarea lui Valeriu Braniște, redactor al ziarului timișorean „Deșteptarea“, pentru „vina“ de a fi protestat în paginile ziarului împotriva politicii de așuprire a românilor promovată de guvernul austro-ungar²¹.

Mai tîrziu, cînd a avut loc eliberarea din închisoare a fruntașilor memorandiști, aceasta a produs o bucurie de nedescris în rîndul românilor. În articolul *Oșîndiții fruntași ni fraților noștri români din Ardeal*, ziarul „Deșteptarea“ din Cernăuți salută eliberarea patrioților români, subliniind faptul că autoritățile au fost nevoite să țină seama de lupta poporului român, de presiunea opiniei publice românești și europene, de solidaritatea acestora cu lupta dreaptă a românilor aflați sub dominația habsburgică²².

Solidaritatea românilor din Bucovina cu memorandiștii reprezintă o pagină luminoasă a luptei românilor aflați sub dominație străină, pentru libertate și eliberare națională, pentru unire.

L'ÉCHO DU PROCÈS DE L'ACTION „MÉMORANDISTE“ EN BUCOVINE

R é s u m é

Dans cet article l'auteur nous présente un moment important de l'histoire roumaine des territoires temporairement trouvés sous l'occupation des Habsbourgs et qui luttèrent pour la défense de leur existence nationale. On met en évidence les plus significatives actions de solidarité des roumains de la Bucovine avec la lutte de leurs frères de Transylvanie pendant le mouvement des „mémorandists“ et du procès de 1894 à Cluj, intenté par les autorités autrichiennes et hongroises contre les dirigeants politiques des roumains de Transylvanie.

¹⁸ „Gazeta Bucovinei“, nr. 54, 10—12 iulie 1894.

¹⁹ „Deșteptarea“, nr. 20, 27 octombrie 1894.

²⁰ *Ibidem*, nr. 12, 27 iunie 1894.

²¹ „Gazeta Bucovinei“, nr. 71, 8—20 septembrie 1894.

²² „Deșteptarea“, nr. 18, 27 septembrie 1895.